

Kära Agneta Pleijel.

Jag minns fortfarande var jag befann mig när jag läste din debut. För du har själv sagt att den röda diktboken som heter *Änglar, Dvärgar* från 1981 är din debut, trots att du hade skrivit dramatik under hela 1970-talet. När jag fann den här boken hade det redan blivit 90-tal och du hade redan hunnit skriva dina första romaner. *Vindspejare* och *Hundstjärnan*. Sällsamt vackra, vidunderliga romaner som för många av oss som läste dem skulle slå upp ett väldigt fönster mot världen och natten och det egna hjärtat.

På Ofvandahls kafé där jag satt ensam med dina första dikter var det sommar och luften var disig och mjuk och allting tycktes stå stilla i det starka solljuset, utom de där små dammpartiklarna som brukar sväva omkring i luften som små levande väsen om somrarna, och din bok hade den där speciella effekten på mig som bara en viss sorts böcker och författare har. Ni vet, när man genomfars av den starka Rilkekänslan av att man måste förändra sitt liv, det vill säga sin värld, eller att överhuvudtaget en enda gång åtminstone försöka finna den. Att finna en dörr genom vilken man kan ”gå ut som ur sig själv” som du kommer att skriva långt, långt senare, i romanen *Doften av en man* från 2017. Jag tror att jag då, med dina dikter i handen tänkte att det var möjligt att skriva. Jag minns att jag tänkte på Edith Södergrans krigarinnor och förflugna fåglar, jag tänkte på stjärnor utan svindel.

På kafé Ofvandahl i det skira intensivt vita ljuset och den intensiva existentiella ensamhet som finns när man, eller kanske särskilt kvinna, är ung, fastnade jag vid denna dikt. Så här låter den:

Min ungdom var som alla andras

På skolgården stod morgonbönsvakten med en köttyxa

Pojkarna kastade ögon efter oss med gylfar

i stället för ögonlock

*Och våra strumpebandshållare för som dränkta katter
genom luften på festerna
Allt sjöng om kärlek, kärleken smakade surt vin
Mamma hade blivit galen, henne var det synd om
Pappa hade träffat en annan, honom var det också synd om
Min syster var tjock och la en kudde under filten
när hon smet ut om natten, henne var det verkligen synd om
Därhemma vid matbordet stod tandläkaren bakom min stol
med sin borrh, den roterade ständigt i min mage
När jag vaknade upp om natten låg jag i en liten låda
och mormor grep om min hand med sina kalla benrangelshänder
Vi låg i en hennes kista, hon var inte död
men jag hade gärna dött
När jag skulle ta studenten grät jag
hela morgonen och gick dit i mina sämsta skor
Nästa morgon var jag onykter och grät
över alla döda blommor i badkaret Alla hade farit
pappa hade farit ungdomen hade farit
och rymden skrek av knivskurna fåglar*

I dessa rader finns redan romanerna som ska komma att bli ditt långa, intensiva författarskap. Direktheten finns redan, uppriktigheten och den skenbara enkelheten. Sällsamma varelser rör sig genom den här dikten, det är folk som liksom alla människor styrs av sina begär och sin skräck. Där bromsar Adele från *Hundstjärnan* in på sin cykel intill en ensam Skåneflicka och berättar att de är systrar. Där finns lilla mormor från Java. Där finns en far vars doft bär ett stråk av svek i sig och en mor som flyger in i ljuset och försvinner. En försmak av en flickas hela sorgememoarer.

Jag berättar det här om kafé Ofvandahl för att jag inser, när jag skriver det här, att jag fortfarande så intensivt minns platserna där jag en gång läste dina böcker. Romanen *Fungi* – om vetenskapsmannen på Java och hans hustru Ini, som genom sitt liv och sin existens bland blommorna, utmanar Schopenhauers mörka teorier om världen – läste jag i ett övergivet sommarhus i Skåne mellan gulnade fuktskadade tapeter, och jag tror inte ens att jag hade kommit ihåg den platsen i mitt liv utan den här romanen. Platsen där dofterna från Java störtade in i mig. Blommorna, huden, det starka solskenet.

Jag berättar det här för att säga någonting om hur långt de här romanerna trängde in i mig, hur de framkallade världen för mig, hur svårförglömliga de var. Det var romaner som tycktes ha fallit ner från himlen till mig. Kanske är det bara jag som minns litteraturen tydligare än mitt eget liv, men det är uppenbarligen inte bara jag som har påverkats så starkt och existentiellt av ditt författarskap.

Minst av dina romaner har jag kunnat glömma *Hundstjärnan* som lyser med sitt förunderliga ljus på Siri och Lamek och deras svåra liv på den hårda, gråa Skåneslätten. Romanen är som ett enda andetag, en liten glipa av ljus som öppnar sig ett ögonblick mellan himmelsmörkret och jorden, ett tillfälligt ljus som fladdrar en stund över sköra människor som rör sig hastigt, skrämnda och skamsna, och lite löjliga i händerna på varandra och den kalla slätten. Jag tycker mig höra Birgitta Trotzigs fåglar skrika under Skånehimlen bland dina fåglar. Är det kajor hos Trotzig? Är det tranor hos dig? I *Hundstjärnan* finns i alla fall en mor som förvandlas till en trana och försvinner in i himlen och som får mig att tänka på de där knivskurna skrikande fåglarna i dikten jag läste nyss. Modern Siri i *Hundstjärnan* förlorar kontakten med jordens gravitation och far upp i himlen och splittras till ett ljussken. Jag skulle vilja beskriva Siri för er, och de andra i *Hundstjärnan*. Jag skulle vilja beskriva alla gestalterna i dina romaner,

jag skulle vilja beskriva dem utan att förstöra dem, men det kan bara romanen själv göra.

Jag skulle också vilja säga att din romankonst öppnar världen på ett sätt som är ovanligt i nordisk litteratur, och då menar jag inte bara geografiskt – Java, Nya Guinea, Australien, forna Jugoslavien, Polen, Berlin för att nämna några platser – utan också filosofiskt och politiskt. Att du som författare har den lite sällsynta egenskapen att vara både höglitterär och mycket läst på samma gång. Dina romaner är både glasklara och gåtfulla, känslomässiga och starkt intellektuella, en mix av lärdom och sinnlighet som öppnar världen genom sin dubbelhet.

Ljuden som strömmar ur dina böcker, dofterna och de klorofyllklara färgerna, de tränger ner i filosofins historia och nittonhundratalets våldsamma historia, de stora frihetsanspråkens historia, emancipationens och kärlekens. I dina böcker hörs allting med en egenartad skärpa. Flugans vingar, skammens dova läte. Det är de stora romanerna *Vindspejare* och *Lord Nevermore* och *En vinter i Stockholm*, som speglar de stora krigen, första världskriget, kriget på Balkan, och kolonialkrigen. Det är romanerna, *Drottningens chirurg*, *Kungens komediant* och *Syster och bror* som dissekerar medicinhistorien. Det är memoarromanerna *Spådomen: En flickas memoarer* och *Doften av en man*, där du följer ett spår och en doft och en vittring från ditt eget liv, som en svensk Duras.

Dina romaner rör vid historien underifrån eller utifrån sinnena. Jorden, kärleken, hur barnen dog, människorna som rörde sig under erövrarnas kartor. I ett ubåtperspektiv där den stora historien tycks torr och doftlös, dess urkunder tröga och okunniga. Alla dessa krig, alla dessa hetsporrar till herrar som om och om igen ritar om kartorna, som stiger upp och ner från sina troner. Handel och erövringar, ett avlägset maktgaleet babbel. Dina romaner är gnistrande drömmar.

Du skriver i *Doften av en man* att vara kvinna är att se tillvaron från en u-båt i undervattensläge, kuster och djup på samma gång.

Men kanske handlar också din storhet som romanförfattare helt enkelt också om att identifiera och bevara en sorts tillvarons och livets gåtfullhet och oförklarlighet, och utan att någonsin avslöja eller förstöra den, låta den röra vid en social och politisk verklighet. Du följer en doft, kanske är det doften av en man, kanske är det den från en ängel eller bara skammens doft.

Hursomhelst. Styrkan och kraften och skönheten – och vill jag tillägga, enkelheten – i din prosa är i alla fall helt ojämförlig i Norden. Enkelheten vill jag tillägga för att jag själv håller den högt litterärt. Texten döljer inte någonting, den säger allt den vet, och just därför öppnar sig nya djup inom den och läsaren. Ni vet, som när sikten ner i ett hav tycks oändlig och man för ett ögonblick inser hur lite man vet om det mesta.

Den amerikanska poeten Audre Lorde skriver att det är för att vi är sköra som vi måste kämpa, ibland för livet. Hon skriver om hur överlevnaden av skörheten i oss – och överlevnaden av dem som är särskilt sköra av oss – kräver en särskild kreativitet och ett hårt arbete, en stark politisk ambition. Att överlevnaden för dem som aldrig var menade att överleva kräver en särskild vakenhet och skärpa, en snabbhet och rörlighet, en sorts ständig förhöjd uppmärksamhet och vaksamhet. Så skulle jag beskriva ditt författarskap. Det är klarvaket.